

Karasu Ser'iyeye Sicili, 25 numaralı defter.

Karasu Şer'iyeye Sicili, 33 numaralı defter.

Karasu Şer'iyeye Sicili, 47 numaralı defter.

Karasu Şer'iyeye Sicili, 65 numaralı defter.

2. Kitap ve Makaleler

Agat, N. (Mayıs-Haziran 1970). Kırım Şehirleri Karasubazar, *Emel*, Yıl:10, Sayı:58, İstanbul.

Dlujevskaya, G. V.- Kırımlı, H. Vasilyev, D. D., (Aralık 2006). Eski Fotoğraflarda Bir Zamanlar Kırım. Ankara: T.T.K. Yay.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, (Nisan 2003). Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini. 7. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Faroqhi, S. (1994). Osmanlı'da Kentler ve Kentliler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Fisher, A. (1978). The Crimean Tatars. California: Hoover Institution Press.

Halim Giray. (1327). Gülbün-i Hanân. İstanbul.

Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: MEB Yayınları.

Ülgen, A. S. (1997). Hamam. İslam Ansiklopedisi. c. 5/1. Eskişehir: T.C. Diyanet İşleri Baş. Yay.

XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı İle XX. Yüzyılın Başlarında Giresun Kazasında Eğitim

Oktay KARAMAN*

Özet

İnsanlığın gelişmesindeki en önemli araçlardan birisi eğitimidir. Eğitim sayesinde insanoğlu medeniyetteki gelişmeyi yakalamıştır. Her devlet tarih boyunca bu durumun bilincinde olarak hareket etmiştir. Osmanlı Devleti de yüzyıllar boyunca eğitimin en önemli kurumları olarak medreseleri görmüştür. Medreseler, devletin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde büyük güç haline gelmiş, Tanzimat'tan sonra güçlerini yitirmişlerdir. Osmanlı'nın bir şehri olan Giresun da XIX. Yüzyılın ikinci yarısıyla XX. Yüzyılın başlarında eğitim öğretim alanında Osmanlı'ya paralel olarak gelişme göstermiştir. Bu yazıda, adı geçen dönemde, Giresun şehrindeki eğitim öğretim konusu üzerinde durulacaktır. İncelenen dönemde, Giresun şehir merkezinde 4, köyleriyle birlikte toplam 15 tane medrese bulunmaktadır. İlköğretim kurumları olarak nitelenen sübyan mektepleri Giresun'da 42 tanedir. Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin batılılaşma süreci başlamış ve bu durum eğitim kurumlarını da etkilemiştir. Giresun'da ortaöğretim kurumları olarak nitelendirilen rüştiye ve idadi mektepleri ile birlikte öğretmen okulu olan darülmuallimin mektebi incelenen dönemde kurulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Giresun, Eğitim, Medrese, Sübyan Mektebi, Rüştiye

Education in the District of Giresun in the Second Half of the 19th Century and at the Beginning of the 20th Century

Abstract

One of the most important means for the development of humanity is education. Due to education human beings have captured the developments in civilization. Each state has acted recognising this situation throughout history. Ottoman Empire regarded madrasah as the most important institutions of education for centuries. Madrasah became a great power in the period of establishment and rise of the state, began to lose power after Tanzimat. In Giresun, as a Ottoman city, there were 15 madrasahes, 4 of which were in the city, including its villages during the analysed period. In Giresun there were 42 Neighbourhood schools, which were characterised as primary educational institutions. After the declaration of the Tanzimat Westernization process began in the Ottoman Empire, and this situation affected educational institutions. In Giresun, Ottoman junior high school, Ottoman

senior high school, which were characterised as secondary educational institutions, and school of darülmualimin, which was a teacher's training school, were established in the analysed period.

Key words: Giresun, Education, Madrasah, Neighbourhood School, Ottoman junior high school

Giriş

İnsanoğlunun var oluşundan itibaren medeniyet adına ortaya çıkan her gelişmenin arkasında eğitim olmuştur. İnsanoğlu tarih boyunca eğitimin önemini anlamış ve eğitim sayesinde gelişme ortaya koymuş, bir arada yaşama arzusu ile şehirleşmeler başlamıştır.

Şehirlerin toplum yaşantısında etkili olmalarının bir önemli nedeni de hiç şüphesiz birer kültür merkezi olmalarıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'ın ilânı sıralarına kadar uzanan dönemde, Türkiye toprakları üzerinde bulunan şehirler, topluma yön vermede birinci derecede etken olmuşlardır. Gerek ekonomik ve gerekse kültürel ve sosyal yaşamın her alanında şehirlinin örnek alınmasında, şehir eğitim ve öğretim kurumlarının katkısı çok büyük olmuştur. Anadolu'nun Türk-İslâm sentezli bir ülke olmaya başlaması ile birlikte eski birer kültür merkezi olan şehirlerde medreseler açılmaya başlamıştır.

Medreseler

Osmanlı Devleti'nde eğitim, yüzyıllarca resmî ve gayri resmî kurumlar yolu ile yürütülmüştür. Bu farklı müesseseler arasında en önemlisi ve ilim ile ilgili faaliyetlerin başta gelen kaynağı hiç şüphesiz kuruluşundan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlığını sürdüren medreselerdir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde büyük bir güç olan medreseler, özellikle Tanzimat'tan sonra güçlerini yitirerek, günlük yaşamdan kopmuşlar, insanları bu dünyadan çok, diğer dünyaya hazırlama amacına yönelmişlerdir.

Medreseler sosyal bir müessese olan vakıflar vasıtasıyla ayakta durmuşlardır. Bu yüzden eğitim ve öğretim parasız olup, öğrenciler medrese hücrelerinde karşılıksız barınma imkânı bulur ve yemekleri de karşılanırdı. Ayrıca öğrencilere cep haçlığı da verilirdi.

Türk Eğitim Tarihiçiliğinin önemli şahsiyetlerinden birisi olan Yahya Akyüz medreseleri şu şekilde tanımlamaktadır: “Medreseler camilere bitişik ya da yakın, bir avluyu çevreleyen ve önlerinde ekseriya revaklar bulunan öğrenci hücrelerinden oluşan taş binalardır. Pencereleri demir parmaklıklılıdır. Her hücrede ocak, avluda çoğu kez şadırvan vardır. Dershane olarak bir odası daha büyük yapılmıştır. Medreseler genellikle tek katlı kubbeli yapılarıdır ve kent mimarisinin önemli bir parçasıdır.”

Devrin şartlarına göre mükemmel bir sistem olan medreseler, Tanzimat'ın ilânından sonra kendi başlarına terk edilmiş ve eğitim alanında devlet batının etkisinde kalmıştır. Bu durum özellikle Sultan Mahmut zamanında had safhaya çıkmış, Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit devirlerinde de küçük bazı değişikliklerle aynen devam etmiştir. Medreselerin ıslahında son bir teşebbüs olarak XX. yüzyılın başlarında Şeyhülislâm Hayri Efendi büyük gayretler göstermiş, ancak devletin devamlı harplerle uğraşması sonucunda netice alınamamıştır.

1286 (1869) Trabzon Vilayeti Salnamesi'ne göre, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Giresun Kazası'nda köyleriyle birlikte toplam 15 medrese bulunmaktadır. Bu medreselerde 215 öğrenci eğitim görmekte olup 11 müderris mevcuttur. Akköy Nahiyesi'nde 7 medrese, 481 öğrenci ve 7 müderris görev yapmaktadır. Keşap Nahiyesi'nde ise, 5 medrese, 166 öğrenci ve 4 müderrisin bulunduğu görülmektedir.

1321 (1903) Maarif Nezareti Salnamesi'ne göre, Giresun şehrinde 4 medrese faaliyette bulunmaktadır. Müderrisleri, Müftü Efendi, İbrahim Efendi, İbrahim Fehmi Efendi ve Mehmed Efendi olup, toplam 188 öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir.

Giresun şehrinin en önemli medresesi, şehrin ilk camisi olan Sultan Selim Camii bitişigindeki Ali Efendi Medresesi'dir. Medresenin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, şer'iyye sicillerinde medreseye vakfedilen mallarla ilgili olarak kayıtlar bulunmaktadır. Buna göre, 7 Zilhicce 1288 (17 Şubat 1872) tarihinde Kumyalı Mahallesi'nden İbrahim Fevzi Efendi kendisine ait findık bahçesinin gelirini medresenin

müdürlük ve tevliyet cihetlerine vakfetmiştir. Bu hüccette medresenin 12 öğrenci odası ve 1 dershaneden ibaret olduğu görülmektedir.

Ali Efendi Medresesi'nde, 5 Rebiyülâhır 1313 (25 Eylül 1895) tarihli sicil kaydında müdürlüğün Mustafa Asım Efendi'ye verildiği tespit edilmektedir. Daha önce bu görevi yerine getiren eski müftülerden Hafız Mehmed Talip Efendi 17 sene önce vefat etmiş, yerine getirilen Feyzullah Efendi de vefat ettiğinden, bu görev, Asım Efendi'ye verilmiştir. Ayrıca bu kayıttan Bayezidzâde Hüseyin Kaptan'ın medresenin yanına 6 tane daha küçüklü-büyükü odalar yaptırıp vakfettiği görülmektedir. Bu belgede, Evkaf Muhasebecisi Bekir Efendi, Asım Efendi'nin müdürlüğe getirilmesi için kadı tarafından şer'i ilâm verilmesini talep etmektedir.

Giresun şehrinin diğer önemli medresesi ise, Kapu Cami yakınında bulunan Mehmed Ağa Medresesi'dir. Bu medresenin de kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte yine şer'îye sicillerinde bilgiler mevcuttur. Medresenin mütevellisi olan Mehmed Nuri Efendi, Giresun Belediye Reisi Kaptan Yorgi hakkında mahkemede dava açmıştır. Davanın sebebi, medresenin yeni yapılan yola gelmesi üzerine yıkılması ve şart olarak yeniden yapımı ile ilgilidir. Belediye Reisi Kaptan Yorgi eski yapının yıkılmasına karşılık, daha büyük bir medresenin yapılması için yardımcı olacağını bildirmiş, ancak 1310 (1892) senesi belediye gelirlerinden çok az bir kısmını medresenin yapımı için ayırmış, bu miktar ise yeterli gelmemiştir. Buna rağmen alt katı vakıf gelirlerinden yapılmış, sadece ikinci katı kalmıştır. Bu yüzden yarım kalan kısmın yapımı için belediye reisi mahkemeye verilmiştir.

Giresun Kazası'na bağlı köylerde tespit edilen medreseler ise şunlardır:

Kabaköy'de bulunan 9 odalı medrese için köy ahalisinden Molla Mustafa 20 adet sim mecdiyeyi vakfetmiş, medresenin mütevelliline ise, Hasan Efendi getirilmiştir.

Çandır Çalış Köyü'nde bulunan 11 odalı medresenin müdürlüğüne, köy halkından Şükrü Efendi getirilmiş, mahkemeden kendisi için berat istenmiştir.

Hamidiye Köyü'nde yeniden inşa edilen 13 oda ve 1 dershaneden oluşan medresenin müdürlüğü için, köy halkından Halil Efendi seçilmiş ve mahkeme tarafından berat verilmesi talep edilmiştir.

Ülper Köyü'nde bulunan Çavuşoğlu Medresesi'nin müdürlüğüne Hafız Mehmed Efendi getirilerek, mahkemeden berat talebinde bulunulmuştur. Keşap Nahiyesi'nde bulunan medreselerden 3 tanesi tespit edilebilmiştir. Anbaralan Köyü'nde Batum muhacirlerinden Harboğlu Murad, köyde yeni yapılan 12 odalı medreseye 5.000 kuruşunun faizini vakfetmiştir. Paranın 3/4 hissesi müdürlüğe, 1/4'ü ise medresenin tamiri için ayrılması şartıyla vakfedilmiştir.

Paye Köyü'nde ise yeniden inşa olunan 11 odalı Tahsiliye adlı medresenin müdürlüğüne, Yağmurca Köyü'nden 40 yaşındaki Mürsel Efendi'nin getirildiği belirtilerek, mahkemeden berat talep edilmiştir.

Sübyan Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim kurumları olarak sübyan mektepleri bulunmaktadır. Bu eğitim kurumları da medreseler gibi Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde kaliteli iken, sonradan bozulmuş ve eğitim, ders, öğretim seviyesi bakımından düşmüştür. XIX. yüzyıla gelindiğinde sübyan mektepleri, şehir, kaza ve köylerde ya külliye içinde, medrese ve cami köşelerinde ya da ışsız, havasız, genellikle tek katlı, tek odalı taş binalarda mevcudiyetlerini devam ettirmişlerdir.

1286 (1869) Trabzon Vilayeti salnamesi'ne göre, Giresun Kazası'nda 42 tane sübyan mektebinin bulunduğu tespit edilmektedir. Bu mekteplerde 1.265 öğrenci eğitim görmektedir. Bu sayı Giresun'a bağlı nahiyelerde daha fazladır. Nitekim Akköy Nahiyesi'nde 56 mektep ve 1.934 öğrenci bulunmaktadır. Keşap Nahiyesi'nde ise, 45 mektebde 1.372 öğrenci eğitim görmektedir.

1869 yılında Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminde köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliğin nedeni, tamamen devletin kendisi olmayıp, yabancı devletlerin müdahaleleri sonucu olmuştur. Özellikle Fransa Islahat Fermanı ile vaat edilen reformların gerçekleştirilmesi için 22 Şubat 1867'de verdiği notada,

Osmanlı eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesini istemiştir. Zaten devlet ricali de Fransa'nın eğitim sistemini beğenerek örnek almak arzusundaydılar. Bütün bu gelişmeler sonucunda Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın başkanlığında oluşturulan kurul, bir yönetmelik hazırlayarak eğitim-öğretim işlerini yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeler "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" adıyla neşredilmiştir. Nizamnamenin sübyan mekteplerini ilgilendiren kısmı ise, her köy ve mahallede bir sübyan mektebi açılmasını öngörmesidir.

Sözkonusu Nizamnamenin Giresun Kazası'nda uygulandığı görülmektedir. 17 Haziran 1871 tarihli belgede, nizamname hükmünce inşaat ve muallimlerin maaşlarının halktan karşılanması şartıyla üç adet sübyan mektebinin yapılması için onay verilmiştir.

Sübyan Mekteplerinin yönetimi kurucularının tesis ettikleri vakıflarca sağlanmaktaydı. Vakfiyesine göre, "Mekteb-i Sübyan", "Muallimhâne", "Mektephâne" gibi adlarla anılmaktaydı. Giresun şehrinde de bu durum görülmektedir. Şeyh Kerameddin Camisi civarındaki sübyan mektebi vakıf yoluyla yapılmış, Kapu Mahallesi'nde ise, Hacı Ahmedzâde Arif Hikmet Efendi bir sübyan mektebi inşasına muvaffak olmuştur.

Sübyan mekteplerindeki görevli muallimlere verilmek üzere ziraî ürün gelirleri hayır sahipleri tarafından vakfedilmiştir. Mesela, Hacı Hüseyin Mahallesi'nde bulunan sübyan mektebindeki muallimlere verilmek üzere, aynı mahalleden Molla Ahmedoğlu Hacı İsmail, Keşap'ın Barça Köyü'ndeki fındık bahçesinin, eğer hâsılatı olursa vakfedeceğini mahkeme yoluyla tescil ettirmiştir.

Darı Köyü'nde yeni yapılan sübyan mektebindeki hocaya verilmek üzere, aynı köyden Kargaoğlu Mehmed Efendi, geliri 500 kuruş tutan fındık bahçesini vakfetmiştir. Yine Sultan Selim Camisi yanında bulunan sübyan mektebine, Boztekke Köyü'ndeki fındık bahçesinin hâsılatı vakfedilerek, resmiyet kazanması için mahkemeye müracaat edilmiştir.

XIX. yüzyılın ikici yarısında, Osmanlı Devleti'nde ilköğretim için sübyan mektepleri dışında, 1863 yılında "İptidâîye Mektebi" adı altında ikinci bir okul fikri ortaya atılmıştır. Bu fikir, ancak 1872 yılında açılan İptidâî Numune Mektebi ile hayata geçmiştir. Böylece ilköğretimde ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu ikilik, ilköğretimde sübyan mektebi ve iptidâî mektebi olarak görünüşte, "usul-ı atıka" ve "usul-i cedide" olarak da temelde uzun bir süre devam etmiştir.

Maarif Nezareti 1882'den sonra bu ikiliği kaldırmak için ağırlığı iptidâî okullarına kaydırmıştır. Böylece, sübyan mektebi taraftarlarının ilköğretimin modernleşmesine karşı gösterdikleri direnme zayıflamaya başlamıştır. Daha sonra sübyan okullarının yeni sisteme dönüştürülmesi hızlanmış ve 1909 yılına kadar pek çok sübyan mektebi yeni usulü tatbik etmeye başlamıştır.

XX. yüzyılın başından itibaren Giresun Kazası'nda da ilköğretim kurumları olarak iptidâîyelerin ismi geçmektedir. Nitekim 1917 yılında 4 şehir merkezinde olmak üzere, Giresun Kazası'nda toplam 17 iptidâîyede görev yapan muallimlerin maaş miktarları verilmiştir.

Rüştiye Mektebi

Osmanlı'da, Tanzimat öncesinde eğitim ve öğretim alanında çağı yakalama sürecinde taşra şehirleri pek nasibini alamamıştır. Mektep ve medrese dışında açılan yeni okulların tümü İstanbul'da buldukları gibi, mezunları da yine orada görev almışlardır. Ancak Sultan II. Mahmud'un son yıllarından başlanarak eğitim ve öğretim alanında önemli faaliyetlerin yapıldığı görülmektedir. Daha sonra Sultan Abdülmecid döneminde de bu çalışmalar devam etmiş ve 8 Kasım 1846'da "Mekâtib-i Umumiye Nezareti" kurulmuştur. Bu kurumun görevi sübyan mekteplerinin ıslahı ve rüştiye mekteplerinin kurularak, çoğaltılması olmuştur. Nitekim 1847 yılında ilk rüştiye İstanbul'da kurulmuş ve taşra şehirlerinde açılmasına başlanmıştır.

Rüştiyelerin Osmanlı eğitim sistemindeki statüsünün bugün için tam karşılığı bulunmamaktadır. Buna rağmen rüştiye mekteplerini, kuruluşu sırasında sübyan mektepleri sonrası eğitimi kapsayan ve aynı zamanda yüksek mekteplere hazırlık okulu şeklinde, 1869'dan sonra ise, ilk mekteplerin üstünde ve lise seviyesindeki idadîlerin altında, ortaokul seviyesinde eğitim veren bir okul şeklinde görmek mümkündür.

Rüştiyelerin yapım masrafları vilayetlerin Maarif Sandığı'ndan karşılanmıştır. Öğretim süresi 4 yıl olan rüştiyelere, sübyan mekteplerini bitirip, diploma alan öğrenciler sınavsız kabul edilmişlerdir.

Giresun Kazası'nda rüştiye mektebinin kurulması çalışmalarına 1867 yılında başlanmıştır. 18 Ramazan 1284 (13 Ocak 1868) tarihli Trabzon Valisi'nin tahriratında, Giresun'da rüştiye mektebinin olmadığı belirtilerek, inşaat masraflarının halktan alınarak mektebin yapılacağı ifadelerine yer verilmektedir.

Sübyan mektepleri anlatılırken sözü edilen 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince, 500 evli kasabalarda rüştiye mektebinin açılması öngörülüyordu. Nitekim Giresun Kazası'nda bu nizamname sayesinde 1870 yılında rüştiye mektebi açılmıştır. Zaten 1286 (1869) tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesi'nde Giresun'la birlikte Tirebolu'da da rüştiye mektebinin inşasına başlanılarak, yakında bitirileceği zikredilmektedir. 1870 yılında faaliyete geçen Giresun rüştiye mektebinde 63 öğrencinin, İsmail Efendi ve İbrahim Efendi nezaretinde eğitim gördükleri tespit edilmektedir.

1874 yılında, Giresun rüştiye mektebinde 64 öğrenci eğitim ve öğretim görüp, 4 muallim görev yapmaktadır. Bu muallimlerin isimleri ile unvanları şunlardır: Muallim-i Evvel İsmail Efendi, Muallim-i Sani İbrahim Efendi, Sülüs Hocası Fehmi Efendi, Rika Hocası Mehmed Talat Efendi.

1316 (1898) Maarif Salnamesi'nde, Giresun rüştiye mektebi'nde yine 4 muallimin görev yaptığı ve 92 öğrencinin eğitim ve öğretim gördüğü tespit edilmektedir. Yine bu salnameye göre, Akköy Nahiyesi'nde de rüştiye mektebi kurulmuş olup, 1 muallimin nezaretinde 68 öğrencisi bulunmaktadır. 1321 (1903) Maarif Salnamesi'nde ise, Giresun rüştiye mektebindeki öğrenci sayısı 102'ye çıkmışken, Akköy Nahiyesi'ndeki mektepte 32 öğrenci eğitim görmektedir.

Yeni Kurulan Mektepler

Giresun Kazası'nda daha sonraki yıllarda yeni okulların açıldığı tespit edilmektedir. Bunlar İdadî ve Darülmualim mektepleridir.

Osmanlı Devleti'nde idadîler, önceleri Harp Okulu ve Askeri Tıbbiye'ye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlamak, amacıyla açılan hazırlık sınıfları için kullanılmıştır. İlk faaliyete 1845 yılında İstanbul'da geçen idadîler, 1869 Maarif Nizamnamesi ile orta öğretim kurumları olarak düşünülmüş ve 1.000 haneli kazalarda açılmasına karar verilmiştir. Rüştiyede 4 yıllık bir eğitimden sonra idadîlere gelen öğrenciler burada da 3 yıllık bir eğitimden sonra orta öğretimi bitirmiş olmaktadır.

Giresun idadî mektebinin ne zaman kurulduğu kesin olarak tespit edilememekle birlikte, 18 Cemaziyülâhır 1335 (11 Nisan 1917) tarihli bir belgede, idadîde görev yapan hüsn-ü hat muallimi, iptidaî kısmı muallimi ve hademenin 6 aylık maaşlarının 6.000 kuruş olduğu tespit edilmektedir.

1336 (1918) yılında ise, Giresun idadîsinin muallim maaşları ile diğer masraflarının toplamı 598.100 kuruş olduğu belirtilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde yeni açılan iptidaîye ve rüştiyelerin öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Darülmualim mektepleri kurulmaya başlanmıştır. İlk darülmualimin 1848 yılında İstanbul'da açılmış ve zamanla bütün taşraya yayılmıştır. Darülmualim mekteplerinin daha iyi bir eğitim vermesi için Ahmed Cevdet Paşa, 1 Mayıs 1851'de Darülmualimin Nizamnamesi adı altındaki bir nizamname ile yeni düzenlemeler getirmiştir. Buna göre, eğitim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.

20 Rebiülevvel 1334 (26 Ocak 1916) tarihli belgeye göre, Giresun Kazası'nda Darülmualim Mektebi'nin 1913 yılında kurulduğu tespit edilmektedir. Giresun'un ileri gelen eşrafı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta, darülmualimin 3 yıl önce önemini bilen halk tarafından kurulup, Vilayet Meclisi'nden de geçerek resmileştiği bildirilmiştir. Ayrıca Trabzon Vilayeti'nin 4.000, Giresun Kazası'nın 500 kadar iptidaîye muallimine ihtiyacı olduğu belirtilerek, Maarif Nezareti'nce kapatılmasına karar verilen Giresun Darülmualim Mektebi'nin, Giresun ve tüm memleket için çok önemli olduğu zikredilerek, bu kararın bir kez daha gözden geçirilmesi talep edilmektedir.

1321 (1903) Maarif Salnamesi'ne göre, bir eğitim ve kültür müessesesi olarak, Trabzon Vilayeti'ndeki en

eski kütüphanenin Giresun Kazası'nda bulunduğu tespit edilmektedir. Kütüphane, Sultan Selim Camii yanında aynı adla anılmış, 1131(1719) tarihinde Müderris Hacı İsmail Efendi tarafından kurulmuştur. Kütüphanede, 690 kitap mevcuttur.

Gayrimüslim Mektepleri

Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yaşayan Gayrimüslimler yüzyıllarca ibadet, gelenek ve göreneklerinde serbest bırakılarak, kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Eğitim alanında da bu durum görünmekte olup, özellikle devletin dağılma sürecinde dış devletlerin baskıları sonucu, bu alandaki hak ve özgürlükler had safhaya ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Müslüman halkın eğitim işlerinden farklı olarak, Tanzimat Fermanı'nın ilânına kadar Gayrimüslim halkın eğitimi, mensubu buldukları cemaatin ruhanî liderlerinin idaresindeki dinî eğitim veren ve din adamı yetiştirmeyi hedefleyen ruhban okullarından meydana gelmiştir. Tanzimat sonrası ise, Gayrimüslimler buldukları şehirlerde kendi bünyelerine uygun eğitim kurumları açmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin bir şehri olarak Giresun Kazası'nda yaşayan Gayrimüslimler de bu serbestiyetten faydalanmışlar ve kendi mekteplerini açmışlardır. 1286 (1869) Trabzon Vilayeti Salnamesi'ne göre, şehirde sadece Rum halkına ait bir mektep bulunmakta olup, öğrenci sayısı 269 olarak verilmiştir.

1869 Maarif Nizamnamesi ile azınlıkların eğitimi hakkında yeni hükümler kabul edilmiştir. Buna göre, Gayrimüslimler belli şartlar altında özel okullar açabilmeleri veya bazı okullarda Müslüman çocukları ile birlikte eğitim görebilmeleri esasları belirtilmiştir.

Giresun'daki Gayrimüslimler, 1869 Nizamnamesi ve 1876 I. Meşrutiyet'in getirdiği kanunlardan faydalanarak yeni okullar açmışlardır. 1880'lerde Giresun şehrinde Gayrimüslimlere ait 5 okul bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü Rumlara ait olup, 420 erkek, 63 kız olmak üzere toplam 483 öğrenci; 8 erkek ve 2 kadın öğretmen gözetiminde eğitim görmektedir. Diğer 2 mektep ise, Ermenilere ait olup, 150 erkek, 92 kız toplam 242 öğrenci; 3 erkek, 2 kadın toplam 5 öğretmenle eğitimlerine devam etmektedir.

1316 (1898) ve 1321 (1903) Maarif Salnameleri'nde ise, Giresun Kazası'ndaki Gayrimüslim okul sayısının 23 olduğu tespit edilmektedir. Bu okullardan sadece bir tanesi Ermenilere ait olup, geri kalanı Rum cemaatinin okullarıdır.

Rum cemaatine ait öğretim kurumlarının yıllık 600 liraya varan masraflarını, toplanan maddi yardımlar, kiliselerin gelirleri, okullara ait binaların kiralarından elde edilen gelirler yoluyla karşılamaktadır. İki erkek çocuk okulundan birisi, sadece ilköğretimi kapsamakta, diğeri ise, kendi programı içerisinde 10 yıllık bir döneme dayalı dersleri vermektedir. Ermeni cemaati ise, iki okulları için yılda 300 lira harcamaktadır. Bu harcamalar aynen Rum cemaatinin izlediği yöntemlerle karşılanmaktadır. Her iki cemaatin okullarında, öğretmenlerden başka bir de idareci olarak müdürler bulunmaktadır.

Ermeni cemaatine ait sübyan mekteplerinden birinin Kumyalı Mahallesi'ndeki, aynı cemaate mahsus kilisenin yanında olduğu görülmektedir. Bu mektebin Müslimlerde olduğu gibi mütevellisi bulunmaktadır. Nitekim hem mektebin hem de kilisenin müteveli ve murahhas vekili olan Papaz Vehanes Efendi, bu yapılara ait arazinin bir miktarını gasp eden Büyük Bahçe Mahallesi'nden Artin'i mahkemeye vermiştir. Daha sonraki yıllarda Ermeni cemaati gayri Müslimlere tanınan haklardan geniş ölçüde yararlanarak içerisinde mağazaların da bulunduğu erkek ve kız öğrencilerine ait mektep inşasına ruhsat aldıkları tespit edilmektedir.

Giresun'da yaşayan Rum cemaati, İslam toplumundan etkilenmelerinin bir tezahürü olarak, kendi mekteplerine çeşitli emtiaları vakfetmişlerdir. Nitekim Gogara Mahallesi'nden Hacı Lefteroğlu Kutağa aynı mahallede bulunan sebze bahçesi ile evini, Rum erkek mektebinde eğitim gören fakir öğrencilerin terbiye ve talimi için vakfetmiştir.

Rum mekteplerinin Ermenilerde olduğu gibi mütevellileri bulunmakta ve mekteplerin her türlü problemleriyle ilgilenmekteydiler. Gogara Mahallesi'ndeki Rum mektebinin mütevellisi Papadubulu Yani, Kumyalı Mahallesi Ermeni halkından Barunveratyan Kerak Ağa'yı, mektebin vakıflarından birisi olan ve

Mihail Efendi tarafından vakfedilen dükkânın hududuna direk diktiği için mahkemeye vermiştir.

Görüldüğü gibi Giresun Kazası'nda incelenen dönemde eğitim faaliyetleri devletin küçük bir örneğini oluşturmuş, öncelikle merkezde yapılan yenilikler bir müddet sonra taşra şehirlerine de yayılmış ve Giresun'da da bunun örnekleri tespit edilmiştir. Tanzimat sonrası ülkede kurulan eğitim-öğretim kurumları olan rüştiye, idadi ve darülmualimin mektepleri Giresun'da da açılmıştır. Bu okulların öğretmen ve diğer ihtiyaçları için çalışmalar yapılmıştır. Şehirde yaşayan gayrimüslim halk çok rahat ve özgür bir şekilde kendi eğitim-öğretim kurumlarını açmışlardır.

Kaynakça

1. Siciller

- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1404
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1406
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1414
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1416
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1420
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1422
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1426
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1427
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1429
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1430
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1434
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1436
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1438
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1445
- Giresun Şer'iyye Sicili, No: 1446

2. Arşiv Belgeleri

- BA. V.G. – G.D. Trabzon Gelen, No:187, s. 328, s.273
- BA. TAD. No: 928, s.130, s. 107
- BA. TAD. No: 929, s. 97
- BA. DH.MB.HPS. No: 112/25
- BA. DH.MB.HPS. No: 96/48
- BA. DH.UMVM. No: 11/16-17
- BA. DH.UMVM. No: 1/2-2
- BA. DH.UMVM. No: 27/1-1
- BA. İ.M.V. No: 232/108
- BA. DH.İD. No: 214/8

3.Kitap ve Makaleler

Akyüz, Y. (1994). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e). İstanbul.

Cuinet. V. (1892). La Turquie d'Asie I. Paris.

Çadırcı, M. (1991). Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Ekonomik ve Sosyal Yapıları. Ankara.

IRCICA. (1998). Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II. İstanbul.

Kodaman. B. (1991). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. Ankara

Yolalıcı. M. E. (1994). "Maarif Salnamelerine Göre; Trabzon Vilayeti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları"
OTAM, sayı:5. Ankara.

Emel KOÇ*

Özet

Enerjetizm, XIX y.y.'daki bilimsel gelişmelerin felsefeye yansımalarıyla ortaya çıkan ve Alman filozofu ve kimyacı W.Ostwald tarafından savunulan bir akımdır. Türkiye'de enerjetizm Cumhuriyetin ilk yıllarında Naci Fikret Baştağ ile Namdar Rahmi Karatay'ın girişimleriyle Konya'daki Yeni Fikir dergisi çevresinde şekillenmiştir. Bu iki düşünür, görüşlerinde bir okul anlayışı içerisinde tam bir birlik göstermişlerdir. Onların Konya Enerjetizm Felsefe Okulu olarak adlandırılan görüşleri, Ostwald'ın Mutlak Enerjetizm anlayışına dayanmıştır. Gerçeğin bütün öğelerinin, madde kadar ruhun da enerjiden ibaret olduğu düşüncesini benimseyen Enerjetizm Okulu düşünürleri, canlı âlem ile cansız âlem arasında mahiyet ya da işleyiş farkı görmemişlerdir. Onlar insanın fizyolojik ve psikolojik tüm yönlerinin enerjinin çeşitli hallerine indirgenebileceğini belirterek, bilinç adı verilen ayrı bir realite kabul etmemiş, bilinci, beyinde enerji birikmesi ve harcanması ile izah etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Enerjetizm, Yeni Fikir, Madde, Enerji, Tekâmül.

Konya Enerjetizm philosophy Schools

Abstract

"Energytism" is a movement originated by the reflection of scientific developments into philosophy in XIX century and defended by the German philosopher and chemist W. Ostwald. Energytism movement was formed in an environment of a periodical *Yeni Fikir* (New Idea) which was published in Konya in the early years of the Republic by the efforts of Naci Fikret Baştağ and Namdar Rahmi Karatay. These two thinkers presented full collaboration in their thoughts within a school understanding. Their thoughts, named Konya Energytism School of Philosophy, based on Absolute Energytism of Ostwald. The members of the School of Energytism adopted the idea that all elements of reality, spirit as much as of matter are made up of energy, and hence, they did not consider the nature or functioning differences between living nature and spiritual life. They did not accept a different reality named consciousness by asserting that all human physiological and psychological aspects can be reduced to several conditions of energy and thus can be explained as the energy accumulated and exhausted within the brain.

Key Words: Energytism, New Idea, Matter, Energy, Evolution.

Konya Enerjetizm Felsefe Okulu

XIX. y.y.'daki bilimsel gelişmelerin felsefeye yansımalarıyla ortaya çıkan enerjetizm, Alman filozofu ve kimyacı W. Ostwald (1853–1938) tarafından savunulmuştur. Enerjetizm, modern şekliyle Ostwald tarafından ortaya atılıp savunulmuş olsa da onun felsefi temellerini evrende "...hareket miktarının sabit olmadığını, aksine canlı kuvvetlerin yani enerjinin sabit olduğunu" (Bolay 1990: 75) ortaya koyan Leibniz'de bulabilmek mümkündür.

Enerjetizm, *Mutlak Enerjetizm* ve *Maddeyle Sınırlı Enerjetizm* olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilebilir. Mutlak Enerjetizm, Ostwald tarafından ortaya atılan teoriye göre, gerçeğin bütün öğelerinin, madde kadar ruhun da enerjiden ibaret olduğu esasına dayanırken, Maddeyle Sınırlı Enerjetizm ise, maddenin enerjiye indirgenebileceği düşüncesini temele alır. (Muşta 1990: 25)

Enerjetizme özellikle XIX. y.y.'daki bilimsel gelişmelerin kaynaklık ettiği bilinmektedir. Söz konusu